

BEZIELD BURGERSCHAP

Nederland door de Amerikaanse ogen van James Kennedy

MARCEL HAM EN JUSTUS UITERMARK

Nederland mag best een beetje meer als de VS worden, is het centrale motto van hoogleraar geschiedenis James Kennedy. Maar, klinkt er tegelijk steevast in zijn woorden door: bescherm ook je eigen verworvenheden. Pleidooi voor bezieling.

Op zijn achttiende kreeg hij in de staat Iowa een prijs voor Amerikaans burgerschap. De jonge James Kennedy, geboren uit een Rotterdamse moeder en een Iers-Schotse vader, had zich bij zijn leraren onderscheiden met zijn kennis van het Amerikaanse staatsstelsel en de grondwet. Hij werd geëerd met een plaque en een foto in de krant. In zijn recent verschenen bundel *Bezielende verbanden* – een verzameling artikelen en toespraken van de afgelopen tien jaar – haalt hij deze persoonlijke anekdote aan om het verschil in opvatting over burgerschap in Nederland en Amerika te illustreren.

U bepleit civic virtues in plaats van de Nederlandse normen en waarden. Wat is het verschil?

'In Nederland is burgerschap geworteld in het verenigingsleven. Goed burgerschap gaat hier om kleine dingetjes: actief zijn in de lokale vereniging, geen troep op straat gooien, geen fakkie stoken...'

'En om den drommel niet dieren plagen', zoals u in uw boek een overheidsbrochure uit de jaren vijftig citeert?

'Kleine fatsoensdingen inderdaad. Je wordt niet geacht body te geven aan een politiek ideaal, zoals in de VS. Civic

virtues doen dat wel: je toont je medeverantwoordelijk voor de politieke gemeenschap, voor wat er in de grote wereld gebeurt. Je levert op constructieve wijze een bijdrage aan het politieke reilen en zeilen, je stelt je kandidaat bijvoorbeeld, bediscussieert met elkaar publieke kwesties. Maar je kan ook in de bres springen voor iemand die in elkaar wordt geslagen.'

'Een politicus moet kunnen spreken over "wij Nederlanders"'

Nauw verwant met die opvatting van burgerschap is Kennedy's pleidooi voor een hechtere band tussen maatschappelijke organisaties – denk aan woningcorporaties, welzijnsclubs of scholen – en hun achterban. 'Het is niet zo dat maatschappelijke organisaties per se meer vrijwilligers zouden moeten hebben. Maar ik denk wel dat het belangrijk is dat je een publiek voor ogen hebt. Wie dien je? En heb je daar een regelmatig gesprek mee? En dat professionals zich afvragen: Waarom zijn wij hier, wat is onze missie, wat maakt ons werk belangrijk? Tegen welke ficties van onze identiteit moeten wij strijden?'

Heidagen voor het personeel, 's ochtends samen de vlag hijsen en het organisatie-lied zingen?

'Zoets, al zijn dat letterlijk niet allemaal de beste vormen. Het gaat erom dat je je sociale doelstelling serieus neemt, dat dat meer is dan een lijdelijke identiteit. Mijn

studenten probeer ik ook zulke bezinningsvragen te laten stellen. Om te laten zien dat ze niet zomaar met een studietje bezig zijn, maar dat het een onderneming is met een zeker gewicht. En misschien is dat mijn Amerikaanse invalshoek: dat individuen of kleine groepen verschil kunnen maken. Wat ik doe, hoeft niet van wereldhistorische betekenis te zijn, maar ik kan wel een paar stappen ondernemen om dingen een beetje verder te brengen. In Nederland hoor je nog wel eens te snel "not possible". Je moet, vind ik, oog hebben voor de mogelijkheden.'

Vragen naar het wezen van een organisatie heeft ook een risico, want het antwoord het kan welgevallige mythes ontzenuwen. Zo zijn de woningcorporaties helemaal niet in oorsprong 'afkomstig uit de samenleving', zoals bijna iedereen in Nederland veronderstelt. Kennedy: 'Het is meestal niet begonnen als bewegingen van betrokken burgers. De meeste corporaties zijn na de Woningwet van 1901 tot stand gekomen, als reactie op de overheidssubsidies die te krijgen waren. Entrepreneurs sprongen daar gewoon op in en richtten een corporatie op. Sommigen hebben daar zelfs hun coöperatieve karakter voor veranderd, omdat ze anders geen subsidie kregen. In tegenstelling tot andere landen is dat coöperatiemodel daardoor grotendeels uit Nederland verdwenen.'

Daarmee klopt ook het gangbare beeld van de verzuiling volgens Kennedy niet. 'Het waren kleine groepen mensen die reageerden op de mogelijkheden van subsidies. Het beeld van een massale grass roots-beweging die dingen in gang zette, is niet juist. Dat het particulier initi-

JAMES KENNEDY

James Carleton Kennedy (1963) heeft een Nederlandse moeder en groeide op in Orange City, een orthodox-protestantse gemeenschap waarvan de meeste inwoners Nederlandse voorouders hebben. De zomers bracht hij veel door bij familie in Nederland. Hij studeerde in de VS buitenlandse betrekkingen en geschiedenis, en werkte daar op verschillende universiteiten. Van 2003 tot 2007 was hij hoogleraar geschiedenis aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Sinds september 2007 is hij hoogleraar Nederlandse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam (UvA).

James Kennedy is getrouwd met Simone Kennedy-Doornbos (1970), die voor de ChristenUnie in de gemeenteraad van Amersfoort zit. Samen hebben ze drie kinderen. Ze zijn lid van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt (GKv).

Foto: Allard de Witte / HH

atief daarna door de overheid is ondergesneeuwd, klopt dus ook niet.'

Is dat in de VS nu wezenlijk anders?

'Ook daar klopt ons beeld niet helemaal. Amerikanen zien hun *civil society*-organisaties graag als eigendom van vrijwilligers. Maar veel van die *non profit*-organisaties zijn ook mede door overheidssubsidies in stand gehouden en door een professioneel kader opgericht en opgebouwd. Al heeft de overheidskraan minder ver opengestaan, en was men meer afhankelijk van particulieren.'

In uw boek benadrukt u dat de overheid ruimte moet geven aan de rol van vrijwil-

ligers. Nu blijkt er geen land te zijn waar dat spontane initiatief zomaar ontstaat. Wat is het bezielende voorbeeld?

'Ik zie wel bezieling bij maatschappelijke organisaties in Nederland. Organisaties die zich afvragen waar ze voor staan, hun professionals vormen en hun sociale doel serieus nemen. En ook in mijn omgeving zie ik voorbeelden. Mensen die op de universiteit werken en extra tijd besteden aan studenten. Niet alleen overuren maken, maar het ook belangrijk vinden dat hun studenten verder komen. Studenten weten ook wie die docenten zijn. Omdat er een grotere mate van intensiteit, betrokkenheid of ernst van uitgaat.'

Bij politici zou u ook graag die bezieling zien. Dat ze vanuit hun idealen zouden praten, niet technocratisch, maar dat ze morele oordelen zouden uitdragen.

Nederlandse politici komen er bij u slecht vanaf. Ze lijden aan chronische onzekerheid, het zijn tamelijk hopeloze figuren.

Je moet als politicus een zeker vermogen hebben om te spreken over "wij Nederlanders". Je deelt nu eenmaal een bepaalde historische ervaring met elkaar, bepaalde instituties en de taal. Je moet op ernstige of dramatische momenten het vermogen hebben om mensen aan te spreken, en daar een bijzonder geraffineerde antenne voor hebben. Het is het onvermogen van Jan Peter Balkenende. Dat ontbreekt aan zijn premierschap. Hij kan het niet. Ik denk dat veel Nederlanders dat jammer vinden.'

Wilders heeft het wel graag over de volkswil en komt moedig op voor een duidelijk ideaal: de vrijheid van meningsuiting. Maar van hem lijkt u ook

niet overtuigd.

'Hij is wel iemand die begrijpt wat het betekent om politicus te zijn, dat je soms vijanden moet maken, je kansen moet zien en benutten, ook al doet hij dat voor de verkeerde dingen. Maar bij politieke moed gaat het er niet alleen om dat een politicus het vrije woord durft te spreken tegenover moslimterroristen. Hij moet ook verantwoordelijkheid willen nemen voor wat hij zegt en doet. Dat is ook politieke moed. Dat doet hij niet. Hij debatteert ook liever niet, hij heeft het liefst een eigen podium.'

Laten we dan de SP nemen. Jan Marijnissen is iemand die vanuit een overtuiging opkomt voor een bepaalde groep, het algemeen belang in het oog houdt en graag in debat gaat. Toch waarschuwt u ook voor hem. Dat maakt uw boodschap ambivalent.

'Ik heb niet zo veel tegen de SP. Ik vind wel dat de SP, en meer nog de PVV, geen toereikende oplossingen heeft, of zelfs wil hebben, ook al kan de SP zich wel constructief opstellen. Waar het mij om gaat, is dat de gevestigde politiek geen goed antwoord heeft op populistische partijen. Wat Wilders en Marijnissen allebei goed begrijpen, is dat emoties onderdeel zijn van de politiek. Ik heb te vaak het idee dat Nederlandse politici vinden dat de politiek gezuiverd moet zijn van emotie. Dat is een ontkenning van de politiek, maar ik vind wel dat emoties gereguleerd moeten zijn. Zoals Clinton zei: *I feel your pain*, maar waar jullie niet aan gedacht hebben is dit en dat, en daar moeten wij ook rekening mee houden, dus we nemen een ander besluit. Het is een oud idee van leiderschap: onder de mensen zijn, maar soms daar ook boven of ertegenover gaan staan. Ik

zou graag willen dat de gevestigde politiek daarover beschikte.'

U kritiseert in uw bundel de overheid die haar doelen wil realiseren met hulp van brave, door burgerschap gevormde burgers. Waarom?

'Ik heb vraagtekens bij de instrumentalisering van burgerschap. Als de overheid tegen burgers zou zeggen: er zijn bepaalde doelen en die kunnen we niet realiseren zonder uw inzet, wij vragen uw hulp – dan zou ik dat sympathiek vinden. Maar je kan niet met het verhaal aankomen dat burgers vrij zijn om zich te ontplooiën en allerlei initiatieven mogen nemen, en dan ondertussen verwachten dat burgers je plannen uitvoeren en meer voor elkaar gaan zorgen.'

Een flink deel van *Bezielende verbanden* bestaat uit lezingen die Kennedy voor verschillende kerkgenootschappen in Nederland hield. De hoogleraar is zelf gelovig, gaat net als zijn vrouw naar de vrijgemaakte gereformeerde kerk, maar hij weet niet zeker of hij net als zij ook bij de ChristenUnie uit zou komen – ook al is die keuze niet urgent, aangezien Kennedy nog altijd Amerikaans staatsburger is. 'Ik zeg tegen haar dat ik daar niet uitkom. Ik vind bepaalde standpunten van de CU sympathiek, maar geloof en politiek zijn voor mij toch verschillende assen. Door mijn Amerikaanse achtergrond denk ik sterk in links-liberale en rechts-liberale keuzes.'

Dat politieke denkraam verhindert hem niet enkele opmerkelijke waarnemingen te doen over geloof in de VS en in Nederland. Zo gaan Amerikanen weliswaar in veel groteren getale ter kerke dan Nederlanders, maar binnen die kerk zijn ze veel 'seculierder' dan je zou denken. Kennedy:

'Eigenlijk heeft de secularisatie in de VS binnen de kerk plaatsgevonden. Ik denk dat twee derde van de Amerikanen denkt dat er in de Bijbel staat: "God helps those who help themselves". En als je vraagt naar de tien geboden, kunnen de meeste mensen er maar drie noemen. Het is niet alleen zo dat mensen minder Bijbelkennis hebben; het begrip "evangelisch" is ook aan het schuiven, het kan steeds meer combinaties bevatten. Mensen noemen zich christelijk, maar geloven ook in reïncarnatie. Dat zie je steeds meer in de VS. Daarmee verschillen de evangelischen nauwelijks meer van de rest van de bevolking.' In de Nederlandse kerkgenootschappen lijkt daar minder ruimte voor te zijn. Een beetje geloven of elementen van verschillende geloven door elkaar klutsen, leidt eerder tot een vertrek uit de kerk.

Vanuit Amerikaans perspectief zijn natuurlijk vooral Nederlandse eigenaardigheden als het euthanasie- en drugsbeleid frappant. Over dat eerste schreef Kennedy al een boek. Over drugs zou hij dat wel willen, maar 'durf ik nog geen inzicht te claimen'. Toegegeven, de Amerikaanse *war on drugs* heeft gefaald: die heeft miljarden gekost en vooral veel gevangenen opgeleverd. En ook al steekt het Nederlandse drugsbeleid daar gunstig bij af, dat is nog geen invalshoek voor een boek. 'Mijn punt is dat ik geen boeken schrijf over hoe goed Nederlanders het doen. Ik houd de lezer een spiegel voor, zodat je er wat van kunt leren. Als ik in Amerika ben, doe ik dat ook. Dan laat ik bijvoorbeeld aan Amerikanen zien wat de waarde is van het Nederlandse euthanasiebeleid. Amerikanen denken echt dat mensen hier in een rolstoel tegen hun wil naar een

HEILIGE HUISJES

euthanasiecentrum worden gereden. Ik zeg dan: zitten er geen elementen in dat Nederlandse euthanasiebeleid waarover je zou willen nadenken, de transparantie bijvoorbeeld? Andersom wil ik Nederlanders ook tot nadenken aanzetten.'

Maar in de VS zijn er al genoeg mensen die vertellen waar Amerikanen trots op mogen zijn. Degenen die trots zijn op Nederland – Wilders, Verdonk – willen juist een einde maken aan Nederlandse verworvenheden als koffieshops en islamitische scholen. U zou nou een mooie rol in de Nederlandse herbronning kunnen spelen: beschrijven wat Nederland goed doet.

Lachend: 'Goed, ik zal er eens over nadenken. En als ik in de nacht een visioen heb en ik vind dat ik het moet doen, dan zal ik het meteen laten weten.'
Serieus: 'Ik ben het met jullie eens dat het belangrijk is dat zulke mensen er zijn.'

Marcel Ham is hoofdredacteur van TSS, Justus Uitermark is redacteur van TSS en promovendus aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Boeken:

- *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig.* (Proefschrift, vertaling uit het Engels: *Building New Babylon: cultural change in the Netherlands during the 1960s.*) Amsterdam: Boom, 1995
- *History of the Low Countries.* (Bewerkte vertaling uit het Nederlands: *Geschiedenis van de Nederlanden.*) New York: Berghahn Books, 1999
- *Een weloverwogen dood. De opkomst van de euthanasie in Nederland.* Amsterdam: Bert Bakker, 2002
- *Bezielende verbanden. Gedachten over religie, politiek en maatschappij in het moderne Nederland.* Amsterdam: Bert Bakker, 2009
- *Stad op een berg. De publieke rol van protestantse kerken.* Boekencentrum 2009

Inburgeren, niet zo heel lang geleden is dit woord opgenomen in onze woordenschat. Een woord met bagage, een woord dat je associeert met achterstand, anders-zijn, nieuw zijn, onvolwassen zijn in een nieuwe samenleving. En vooral heeft het woord een lading van aanpassen, erbij moeten horen, ergens uitkomen om ergens anders in te komen. De afgelopen jaren, sinds de invoering van de Wet inburgering op 1 januari 2007, zijn er miljoenen euro's geïnvesteerd in nieuwkomers, om hun de taal te leren en hun onze normen en waarden bij te brengen. Er wordt onderscheid gemaakt in nieuwen oudkomers, en tussen vrijwillige en verplichte inburgering. Ook brengt het kosten met zich mee voor de inburgeraar. In sommige steden worden die kosten door de gemeente opgehoest.

Maar het werkt niet, die inburgering. Het zou ook vreemd zijn als beleid een keer wél zou werken. Zoals mijn vroegere lector Ton Notten vaak in zijn colleges zei (wie hij citeerde, weet ik niet meer): 'Is dit beleid of is erover nagedacht?'

De praktijk is dat er tijd wordt verspild met oudere migranten die echt niet meer Jan Terlouw of zelfs maar Jip en Janneke zullen lezen. Laat die groep toch met rust. Ze zijn oud, versleten, moe, op, en ze hebben nu recht op een rustige oude dag. Zodat ze nog een beetje kunnen genieten van hun kinderen en kleinkinderen.

De andere discussie die oplaait, gaat over het gescheiden aanbieden van inburgeringstrajecten aan mannen en vrouwen. Moeten wij dan koste wat het kost het heilige huisje van de gelijkwaardigheid van man en vrouw hooghouden en verdedigen? Houd toch op. Het 'glazen plafond' maakt toch niet voor niets deel uit van onze woordenschat?

Wat is eigenlijk het doel van het inburgeren? Voor mij is de taal leren de belangrijkste doelstelling. Alle andere dingen komen erna. Met de taal kun je je verstaanbaar maken, de weg vinden, aan het werk, contact leggen met je burens en participeren in je buurt of stad. Daar kom je vanzelf gewoontes en tradities tegen – heilige huisjes meestal ook. De toevoeging van het Wilhelmus aan de inburgeringscursus is een belachelijke poging om van nieuwe Nederlanders te eisen waar het gros van de autochtone Nederlanders nooit aan kan voldoen. Kent u het Wilhelmus? Gelukkig hoeven cursisten niet alle coupletten te kennen, maar wel genoeg om te weten dat we eigenlijk iets met Duitschen bloed hebben.

Fatima Lamkharrat is opbouwwerker in Rotterdam.

E-mail: Fatima_Lamkharrat@hotmail.com